

njegova. — Ljubeznivo je pristopila k pastirju in mu ponudila svojo belo roko.

Mustafa se je strašno razhudil. Začel je kričati in razsajati, celo svojo krivo sabljo je potegnil, a ni ničesar dosegel.

— Volja mojega otroka je meni zapoved! — je rekel kralj, ki mu je bil lepi pastir stokrat ljubši od grdega sultana.

In sultan Mustafa je moral oditi brez neveste in brez cekinov z dolgim krvavim nosom brez bradavice. V gradu pa so slavili zaroko Liliande in pastirja.

F. S. Finžgar:

Mladina draga!

(Govoril v šolskem radio.)

Tako je nagovarjal mladino veliki borec za narodne pravice, za lepoto slovenskega jezika, za svobodo in poštenost Fran Levstik. Sem tudi France, žal da nisem tudi še Levstik, ki bi nam bil danes prav tako koristen in potreben kot kedaj. Kljub temu pa bi vam rad vendarle nekaj povedal.

Kajkrat sem stal v trnovskem župnišču pri oknu in gledal dečke, ki so se sankali po brežičku Gradaščice proti vodi. Ne enkrat, mnogokrat so sanke zanesle dečka čez rob in — štrbunk — je pljusnil v vodo. Mislite, da je zajokal in se cmeril, ko je lezel iz vode in je kar curljalo od njega? Kaj še! Otresel se je kot kužek in sedel spet na sanke. Mar mu je bilo, ko so mu hlačice zmrzovale in pokale kot skorja. Jaz pa sem stal pri oknu, ga zavidal in tiho pel tisto, saj jo poznate:

Zato pa rečem zdaj:
Najlepša je mladost —
Mladost ne pride več nazaj.

Zakaj se vam to povedal? — Mar zato, da tudi vi smuknete s sankami vred v potok, morda celo v reko? Ne zato, celó svarim vas: Nikar tako! Toda rečem zdaj: ti dečki so mi všeč, ker ne poznajo cmeravosti. Mladina, proč s cmeravostjo! Ni gršega, če se cmeriš za vsak prazen nič. Za trdo besedo — že jok, za majhen udarec — solze, za pravično svarilo doma ali v šoli — kujanje in kuhanje rilca. Fej te bodi! Pomnite: v življenje greste in skozi življenje morate. Kaj mislite, da boste vsako svojo bolečino utegnili pestovati kot deklica svojo punčko in se cmeriti, da bi vas ljudje pomilovali? Nihče vas ne bo.

Zato pa rečem zdaj:

Proč s cmeravostjo! Domovina potrebuje junakov — ne pa milih Jer.

Avtoriteta — veljavnost.

Ko sem hodil drugo leto v šolo enorazrednico, smo dobili nalogo, ki je seveda nisem naredil. Šel sem rajši z drugimi dečki na gmajno orehe

klatit. Kar nas je prišlo naslednji dan v šolo brez naloge, smo bili zaprti, kajpak. Zato sem zamudil doma obed.

»Kje si hodil?« me vpraša oče. Hudo je bilo povedati po pravici. Toda laž mi je oče tako pristudil, da se nisem mogel zlagati. Še danes jo sovražim.

Mati je postavila prédme skodelico postane jedi, oče je pa segel po klobiču hodničnega sukanca, odrgal dolgo nit in mi velel: »Nogo!« Dvignil sem nogo in strahoma čakal, kaj bo. Oče me je otvezel za nogo na nitko in me privezal k stópicí javorove mize.

»Tako! Sedaj boš pa doma zaprt, da boš vedel, kaj je tvoja dolžnost.«

Pehnil je predme torbico s šolskimi knjigami in odšel z vsemi drugimi iz hiše na travnik nakladat otavo. Hišna in vežna vrata je pustil nalašč odprta na stežaj.

O, ali veste, kaj se pravi tlačiti na vozu seno, otavo, v solncu — in potem še jahati domov grede na konju? Če ne veste, vas pomilujem, kakor sem — ubogi jetnik — pomiloval tedaj sam sebe. Toda nitke se nisem upal utrgati! Oče me je otvezel, in po pravici! Tudi pajčevina bi me bila držala.

Avtoriteta! Očetova veljavnost me je držala, ne nitka.

Ali sedaj veste, kaj je avtoriteta? Brez nje bi šlo človeštvo v ruševine. Celo divjaki, rokovnjači, cigani, tolovaji jo imajo in še kakó! Saj veste, kaj je bil veliki Gropa rokovnjačem! Kaj je ciganski poglavar vsej ciganski tolpi! Vse jim je: gospodar, poveljnik, sodnik. Gorje, kdor ga ne uboga. In države najbolj kulturnih narodov čuvajo avtoriteto kot dušo in jim je sveta. In najsvetejša je božja, in sveta mora biti veljavnost staršev, in odlična učiteljev in vzgojiteljev in vseh, ki je ne zapravijo sami. Zato tisti fant v šoli, ki je rekel profesorju, ko je pripovedoval o Koperniku, Newtonu in še o drugih veljaki: Kaj so mi mar, to so zame šuštarji — ni nič drugega kot prazen sod, ki ima velik glas in bo s svojim bobnenjem čisto gotovo človeštvu samo v nadlogo. Res, da je v vsakem mladem človeku prešernosti in napuha zvrhana mera. Pa je tako, kot so trdili stari: Dvajsetletnemu ne vesta in ne znata ne oče ne mati nič, štiridesetletni pa išče pri njih, če so še živi, modrega sveta.

Zato pa rečem zdaj:

Mladina, ki tepta avtoriteto, božjo in človeško, je grobokop družbe, naroda, države.

Ljubi svojega bližnjega,

to je Gospodova zapoved — najvišji enaka. V osnovni šoli naroči učitelj, naj prinese dečki vsak po dva dinarja za to in to učilo. Barakarjev Jurček dinarjev ne prinese, ker mu jih niso mogli dati. Beda je v baraki. Jurček jokaje pove, da jih prinese, ko bo brezposelni oče spet kaj zaslužil.

Učitelj pogleda po šoli. Vse tiho. Dečki gledajo v klopi. Njegove oči še iščejo in vprašujejo. Nič odziva. Nato seveda potolaži dečka in mu da učilo zastoj. Med odmorom jih gre večina kupovat si malico: žemljo, kostanj, sladico, potico. Torej vsi ti so tiščali dinarje v žepu in ni ga bilo, ki bi bil rekel: Jurček, lej, za kostanj imam, pa ga ne bom jedel, da dam dinar tebi. In še tale Stanko ti ga tudi da, jeli? — Ali ne veste, da je nekje takole: V zavodu sedijo fantje pri mizi. Pride močnata jed, štrukelj, potica. Vsak prvi jo vzame, prereže in jo da polovico drugemu, drugi pa cel kos dneve v košek — in tako gre dalje, dokler ni polovico njih deleža v košku. Popoldne pa gredo s koškom, v katerem so ti v

ljubezni pritrngani kosi, v barake in delijo, delijo bednim in lačnim otročičem v barakah.

Ali poznate zgodbo o Usmiljenem Samarijanu? — Pojdi in tudi ti tako stori!

Delo je dolžnost.

Leta 1891. so prišli prvič v večjem številu obiskat bratje Čehi — brate Slovence. Pripominjam, da je bila takrat slovanska vzajemnost še velik političen greh. Berite Gregorčičevo »Velegrajsko kugo«. — Seveda študentovstvo je bilo vse pokonci, dasi so bile počitnice. Ker nisem imel s čim do Ljubljane, sem skušal videti in pozdraviti Čeha vsaj na Bledu. Pa tudi za tja je bilo treba vendarle nekaj drobiža. Preudarjam, kako bi in kaj bi, in mi šine v glavo pretkana misel.

Oče je sedel v hiši in si šival záplate na prevotljene komolce suknjiča. Hitro pobašem zrelostno spričevalo in sedem k njemu.

»Tegale Vam vendarle še nisem nikoli obrazložil, kaj se prav za prav pravi imeti maturo v žepu in še celó z odliko.«

»No, dej, pa razlagaj,« me je pogledal oče in si prižgal ugaslo čedro.

V meni se je kar pri priči porodila zgovornost jezičnega dohtarja, ki je seveda vsa cikala na to, da bi očetu izpulil iz trdó zavezanega mošnjčka vsaj en goldinar za pot na Bled. Ko sem dognal dokazovanje o svoji veliki pridnosti in odličnosti, sem za sklep še krepko poudaril, da se mi za t a k uspeh spodobi kakšna n a g r a d a, kot le kaj.

Vprašujoče in poln upanja sem se zazrl v očeta.

Ta pa je mirno krpal svoj suknjič, nato prenehal, vzel čedro iz ust, da bi bila beseda bolj tehtna, in rekel:

»Bahač! Kaj se boš hvalil s tem? Saj drugega dela nisi imel.«

Zgenil sem spričevalo in odšel brez goldinarja na Bled z dvema šesticama, ki mi jih je stisnila dobra mati.

Več ko vsa matura mi je za bodoče življenje zaleglo spoznanje, da tisti, ki stori le svojo dolžnost in išče še posebne nagrade za to, ni dosti prida v človeški družbi; kdor pa niti dolžnosti ne izvrši, tisti pa je smet, ki ga bo življenje prej ali slej pometlo za duri in bo vse žive dni zajedavec, uš na telesu delavnega človeštva. Mladina, ne bodi nikdar zajedavec!

Kdo je gospod?

Vi mislite, da veste, kdo je gospod. Trdim, da ne veste in zato vam bom povedal jaz. Le poslušajte. Gospod je tisti, ki je vedno oblečen po najnovejšem kroju; ki dela gnečo na vsakem sprehajališču; ki se nič ne uči, a vse ve in zna; ki vse kritizira in obgodrnja, sam pa še ni storil toliko koristnega, kar je za nohtom črnega; ki se v teatru smeja ob žalostnih prizorih, ob resničnem dovtipu gleda pa druge, ali se bodo zasmejali ali ne; ki ga je sram svojega očeta in matere, ker nista zadosti po modri; ki zapravlja težko prisluzeno očetovo imetje, sam pa ne gane z mezinцем, da bi zaslužil vsaj eno paro; ki na pločniku odrine staro ženico v blato, da gre on, gospod, po lepem; ki je tako brezsrčen, da si da od matere snažiti čevlje; ki ga je sram nesti zavojček na pošto; da, ki ga je celó sram nositi knjige v šolo in si liste iztrga ter jih pomaši po žepih, da ni omadeževana njegova gosposčina. Ali sedaj veste, kakšno prečudno bitje je „gospod“. Vsi drugi ljudje smo delavci: delavec tisti, ki vihti kramp in rovnico, delavec, ki grizlja pero in si s tinto prste maže;

delavec, ki cepi sežnje v gozdu, delavec, ki vam vceplja modrost v glavo; delavec, ki orje njivo, delavec, ki reže kulturne brazde za svoj narod.

Poznal sem takega gospoda, kakor sem vam ga opisal. Že kot frkolin je hodil v šolo ves gizdav s paličico v roki. Dokler je bil še manjši, mu je služkinja nosila knjige do šole. Ko je dorasel v gospoda, si je vtikal iz knjig iztrgane liste po žepih. Ko je prišla matura, ni bilo ne listov ne znanja. Šel je in si kupil čisto nove knjige. V Zvezdi je sedel, prebral list — in ga iz knjige iztrgal, ga vrgel ter predal vetru. Vse, do zadnjega. Prišel je znanec in ga ogovoril: »Priatelj, kaj delaš?« — »Za maturo se pripravljam.« — »Tako pa pač ne pojde!« — »Gospod« odgovori: »Če jo vsak osel naredi, jo bom naredil tudi jaz!«

Pa je ni, dasi je trikrat poskusil.

Zato pa rečem zdaj:

Mladina draga, bodite delavci in ne gospodje!

Venceslav Winkler:

Pesem delavskih otrok.

*Naše nebo se pripravlja na veliko zimo,
mi pa z rokami kot množica silna
pomlad v deželi držimo.*

*Kruha bi radi, toplote bi radi, dobrote bi radi,
pa smo priklenjeni k težkim nebesom,
moramo zemljo v vsemirju držati,
venomer v zvezde bleščeče upirati trudne oči,
čakati, ves čas se bati,
da se v osrčju peklenskem potres ne zbudi.*

*To je pri vas kakor v pravljičah daljnih lepo:
hišice bele, vrtovi in vse polno rož po livadi.
Nas pa nikjer več srca ne poznajo,
stroji železni nam uro in dan šepetajo.*

*Ampak, mi zemljo držimo s pestmi,
da ni mogoče ji pasti,
oče ji naš zaliva s svojo krojo,
da ji bo lahko cveteti in rasti.
Držimo, držimo,
priklenjeni k težkim nebesom,
sebe in vas!
Bog nam je dal blagoslovljene ure,
pa smo podobni velikim drevesom.
Sredi najvišjih vrhov se blešči naš obraz,
sméje se sanjam in gleda,
ko gasnejo v daljnih globinah
slabosti in čas.*